

Z njimi in vsem narodom hoče vlada imeti kot prvo nalogo, da se pobriga, da se meje naše države ujemajo z etnografskimi mejami celokupnega našega naroda. Oberjem z Vami imam to pravico in nadejam se, da se bodo naši veliki prijatelji pridružili tej pravici, ker odgovarja načelom, ki so jih sami proglasili in za katere so prelili toliko krvi. Prepričan sem, da se delo osvoboditve sveta ne bo omadeževalo s tem, da se izroči tuji lasti toliko naših čestitih, naprednih in zavednih bratov.

Istotako se nadejam, da bo tem ozirrom dala izraza tudi s svojimi odločitvami sama kraljevina Italija, ki se ima za svoj postanek zahvaliti istim načelom, ki so jih tako sijajno tolmačili s peresom in delom njeni veliki sinovi prošlega stoletja.

Svobodno smemo povedati, da se v spoštovanju vseh načel in ozirnov na prijateljstvo italijanski narod ne bo mogel več držati londonskega dogovora, ki je bil podpisan brez nas in katerega nismo nikdar priznali in ki je bil podpisan v času, ko se še ni mislilo na razpad Avstroogrške, in so zato mnogi nekdanji oziri postali brezpredmetni.

V tem in tudi v vsem drugem, bratje, upam, da bo naš narod za vedno ostal složen in močan, da bo v novo življenje šel vedrega in ponosnega čela, vreden sreče, ki ga čaka. Zato Vas, gospodje delegati, prosim, da mojo vladarsko izjavo in pozdrav poneseite svojim milim bratom širom naše svobodne in ujedinjene Jugoslavije. Živel narod slovenski, hrvatski, srbski! Naj bo za vse čase srečno in slavno naše kraljestvo Slovencev, Hrvatov in Srbov!

Nadzornik Opeka v hiši Gospodovi.

Ali ne veste, da ste tempelj božji in da duh božji v vas prebiva?

I. Kor. 3, 16.

Ako pa kdo oskrumi tempelj božji, ga bo Bog končal, kakaj tempelj božji je svet, kar ste vi!

I. Kor. 3, 17.

V Beli Krajini stoji vas, Dragatuš po imenu. Tamkaj župniku je eden najvnetejših pristašev dr. Šusteršiča — župnik Josip Novak. Kako goreč privrženec tega političkega mrliča je imenovan duhovni gospod, dokazuje dejstvo, da se je lotil na propovednici celo svojega škofa, češ, tudi ta je liberalc, ker dela za spravo med Slovenci! Kdor se priznava za Šusteršičevega somišljenika, o njem ne moremo lmeti dobre sodbe. Delovanje mojstra nam pove, kaka je moralna kakovost njegovih učencev in pomočnikov.

Nadučitelj v Dragatušu je tovariš Fran Potokar, ki so ga že preganjali in premetali po deželi, kakor da je ušel samemu Antikristu iz torbe. Celu zgodbo bi lahko napisali o tem nesrečnem trpinu. Naposled ga je nemila usoda vrgla v neusmiljene pesti še župniku Novaku, ki je obenem predsednik krajnemu šolskemu svetu. A Potokar je miren človek, tih in krotak. Nikomur ne bi še lasu skrivil na glavi, kaj li da bi komu hotel zlo! Toda eno napako ima: mož je! Ni cene na zemlji, da bi ga premaknila od prepričanja, ki ga je v njem dozorelo spoznanje in trpljenje! Namesto da bi take moze cenili in ščitili, so jih vse do zadnjega časa na Kranjskem neusmiljeno preganjali. Samo značaj more vzgajati značaje. Ali je bilo Šusteršiču in Kalteneggerju treba značajev? Ne! Zato so jih ubijali.

Tudi Potokarja so udarci zlomili fizično. Kaj ga ne bi, ko pa je tako slabotne telesne konstitucije! Začel je bruhati kri. Bil je bolan vse preteklo šolsko leto in je

imel zaradi tega dopust; le na pritisk okrajnega šolskega nadzornika je obdržal šolsko vodstvo.

Poleg Potokarja poučujeta v Dragatušu še tovarišica Ahačičeva in tovariš Bitenc. Ahačičeva je prebila nevarno operacijo v grlu, nato pa je obolela na težko ozdravljivem sklepnem revmatizmu. Do inspekcije nadzornika Opeke je bilo 332 otrok največ pod nadzorstvom in v pouku ene same učne osebe — tov. Bitenca. Pouka je bilo do meseca maja povprečno v I. razredu tri mesece, v II. I in pol meseca in v III. komaj dober mesec. Zaradi pomanjkljivih stanovanjskih in prehranjevalnih razmer je bilo mogoče le par mesecev nastaviti učiteljico Olgo Kraševcevo, begunko iz Gorice. Ena učiteljica (Ahačičeva) je bila in je še sedaj na hrani pri Potokarju — več pa tudi nadučitelj v teh težkih časih ne more storiti. Zaradi že omenjenih stanovanjskih in prehranjevalnih razmer sta se morala dva suplenta odkloniti. Seveda bi bil župnik kot predsednik krajnega šolskega sveta kaj lahko šoli priskočil na pomoč, a on je — zvest svojemu mojstru Šusteršiču — rajši deloval ravno nasprotno: nagajal je in šikaniral, kolikor in kjer je mogel.

Tak je bil položaj na šoli v Dragatušu, ko je prišel tja dne 8. maja t. l. nadzornik Opeka. Namesto da bi šel iskat informacij v šolo, kamor bi morala iti prva njegova pot, se je naslonil na svojega političkega somišljenika Šusteršičanca Novaka, ki mu je naslikal razmere na šoli pač tako, kakor je to odgovarjalo barvi, skuhani v njegovem pristanskem loncu.

Na dan nadzoroovanja je bilo v šoli navzočih le 89 otrok. Bilo je to na Križovo sredo. Na ta dan je navada, da se otroci na zahtevo župnikovo korporativno udeležijo procesije. Zato morajo otroci že ob 4. zjutraj z doma, in nič čudnega ni, če se jim — izmučenim in lačnim — ne ljubi v šolo, ali pa jih starši tjakaj ne puste. Tega nereda pa ni krivo učiteljstvo, pač pa so ga krivi tisti, ki so nekđaj uvedli to navado, oziroma ki so ukazali, da morajo šolski otroci korporativno k procesiji.

Omeniti moramo še en velik nedostatek dragatuške šole. Nadučitelj ima tam silno tesno in vlažno naturalno stanovanje. Plesnoba mu uničuje opravo, obleko, obutev, ki jo ima spravljeno po raznih pritoklinah. Ker nima v stanovanju prostora, ima nekaj malega pohištva — na pr. otroški voziček — spravljeno v pisarnici, ki je prostorna soba, pripravljena za IV. razred. Svoj čas je imel tov. Bitenc v tej sobi tri leta stanovanje.

Ko je Opeka prenočil v župnišču pri Šusteršičancu župniku Novaku — saj je Opeka sam Šusteršičanec — je prišel zjutraj k šoli ter pozdravil Potokarja pred šolo s prijaznim nagovorom: »Ali ste Vi voditelj tukajšnje šole?« — Potokar: »Slabo ste naleteli, gospod deželni šolski nadzornik! Danes je procesija, in otrok je le malo v šoli.« — »Kaj procesija!« zarohni vljudni Opeka, »procesija ni nič kriva! Otroci morajo biti v šoli. Saj mi je gospod župnik povedal, da je bilo le okrog 30 otrok pri procesiji.« (Faktično se je procesije udeležilo 70 otrok, kakor je pozneje učiteljstvo imenoma dognalo.) Nato stopi s prezirljivim pogledom v I. razred. Po nekako poldrugournem nadzoroovanju pridri v voditeljevo pisarnico. Vrata mu kar leti iz rok. Nad Potokarjem zakriči: »Kakšen nered je na tej šoli! Nobenih uspehov! Najslabša šolana Kranjskem!« — »Ni drugače mogoče!« pripomni Potokar, »dva bolnika na šoli — en sam učitelj ne more delati čudežev.« — »Ako ne morete,« zavpije zopet Opeka z vso silo na bolnega Potokarja, »pa pustite! Pojdite! Bom že jaz napravil red! Otroci nič ne znajo! Kaka nesreča za narod!« — Voditelj pojasnjuje, da se ni dalo suplentov

nastaviti, da je pridržal vodstvo le na pritisk okrajnega šolskega nadzornika. Vse ni nič pomagalo — Opeka je kričal in rolnel dalje ter končno pristavil: »Pa samo tri seje ste imeli!« — »Nisem mogel več«, pripomni Potokar, »bolan sem. Večkrat sem moral v Ljubljano k zdravniku. Kri sem bruhal...« Tedaj se Opeka še bolj razvname: »Kdo Vam je dovolil, da smete v Ljubljano k zdravniku? Če imate vodstvo, ne smete nikamor z doma! Če ne morete — pa pustite!«

Potokar je imel vse uradne spise in zadeve v najlepšem redu, kakor je pokazala naknadna inspekcija okrajnega šolskega nadzornika, toda Opeka je kar metladno uradne spise okrog sebe, kritiziral vsevprek, končno pa vrgel oči na Potokarjevo nedolžno opravo, v sili spravljeno v pisarnici. Opekove razjarjenosti ni pomirilo pojasnilo, kako slabe stanovanjske razmere so na šoli. In naposled zvezki! Opeka se je trkal po čelu in kričal: »Kje je bila Vaša glava, da niste zvezkov kar za več let naročili?« Potokar bi moral po Opekovem mnenju vedeti, koliko let bo trajala vojna in bi moral iz svojih dohodkov zalagati za zvezke. Končno je bilo tudi Potokarjevi ovčji naturi dovolj. Vpraša nadzornika: »Gospod nadzornik, ali se bo inspekcija nadaljevala?« — »To Vas nič ne briga!« se zadere Opeka, »to je moja stvar! Če hočem, lahko pridem jutri, popoldan, pojutrišnjem — kadar hočem! To nikomur nič mar!« — In zaloputne vrata za seboj.

Popoldne ni bilo skupne konference, ampak Opeka je obdelal vsakega posameznika med groznim hrupom in vikom. Pač pa je zvečer konferiral v župnišču — par nobile fratrum!

In kaj se je zgodilo drugega dne, na praznik Vnebohoda, to smo povedali že v zadnji številki »Učit. Tov.«! Opeka je izpregovoril v cerkvi na propovednici te-le besede: »Včerajšnja inspekcija je bila zame eden najžalostnejših dni v življenju!«

Iz povedanega je razvidno, da se je nadzornika Opeke slabo političsko razpoloženje stopnjevalo od mrzlega, odurnega pozdrava pred šolo do izbruha jeze in obsodbe na prižnici v cerkvi, kjer se ne sme oglašati beseda navadnega vernika v ugovoru ali protestu, ako se neče izpostaviti nevarnosti, da ga ne prime in ne obsodi posvetna oblast zaradi oskrunjenja božjega hrama in cerkvenih obredov. Nadzornik Opeka je zlorabil svoj duhovniški stan, da je v hiši Gospodovi podkopal ugled izmučenega in bolnega dragatuškega učiteljstva!

Mi ga seveda ne bodo učili, kaj sme in česa ne sme duhovnik Opeka. Sam se je učil duhovniških ved na visoki šoli v Rimu, kjer so mu prisodili doktorat Svetega pisma. Zato mu bo tudi znano, kaj uči sveta beseda: »Mi vsi se moramo pokazati pred sodnim stolom Kristovim, da prejme vsakdo v svojem telesu, kakor je storil, ali dobro ali slabo.« (II. Kor. 5, 10.) »Ti, ki so delali hudo, pojdejo v večni ogenj!« (Veroizpoved sv. Atanazija.) »Sodba brez usmiljenja tistemu, ki ne izkazuje usmiljenja!« (Jak. 2, 13.) »Človekova jeza ne dela pravice božje!« (Jak. 1, 20.) »Proklet bodi podpihovalec in dvojezičnik, kakaj med mnogimi, ki v miru žive, napravi zmešnjave!« (Sir. 28, 15.) »Jaz pa vam povem, da bo vsak, ki se jezi nad svojim bratom, kriv sodbe!« (Mat. 5, 22.)

Naj premisli torej gospod doktor Svetega pisma citirane svetopisemske stavke, pa z lahkoto spozna, da meri vsa njih ostrost in groza naravnost nanj! Naj si zapiše globoko v dušo božjo besedo: »Začetek vsakega greha je napuh; kdor se ga drži, bo s kletvijo napolnjen in poslednjič ga bo Bog podrl.« (Sir. 10, 15.) In naj pomisli, kar veleva božji glas: »Ne

delajte nič krivičnega v sodbi, pri vatlu in tehtnici in meri!« (III. Moz. 19, 35.) In naj naposled ve, kako sodi Gospod, ki mu naj bi bil on služabnik: »To ljudstvo me časti z ustni, njuh srce je pa daleč od mene!« (Mat. 15, 8.)

Mi ga ne sodimo; sodil se je sam, obsodila ga je jeza božja! —

Kako lepo govori sv. Avguštin, ta znameniti cerkveni mož: »Vse kaže ljubezen: glava je nagnjena, da bi te poljubila; roke so razprostrate, da bi te objele; srce je odprto, da bi te sprejelo vase!«

A nadzornik in duhovnik Opeka gre v hišo Gospodovo, kjer vse kaže ljubezen; stopi na propovednico in vpricho glave nagnjene, da bi te poljubila; vpricho rok razprostrtih, da bi te objele, vpricho srca odprtega, da bi te sprejelo vase, da svobodno pot svoji strasti in jezi ter v cerkvenem ornatu razlije med množico naval svoje besnosti, ki je tako divje hrumela nad bolnim učiteljem v dragatuški šoli...

Kje se je še kaj slničnega zgodilo od šolskega oblastnika? Tudi od Opeke bi tega ne pričakovali, ako bi ne vedeli, da sta le Šusteršič in Lampe postavila moža svojega zaupanja in svojega okusa na tako mesto, kjer lahko kot nadzornik in duhovnik izrablja svojo moč in svoje dostojanstvo proti ubogemu učiteljstvu, ki se se maja meseca letos ni moglo in ni smelo braniti! Kolikor pa ni Šusteršičeva in Lampetova metoda brezobzirnosti in zatiranja dovoljno modelirala Opekovih nadzorniških sposobnosti, to je dovršil zli duh aapuha in avtokratstva vsevladnika Kalteneggerja, ki je hotel imeti za izvršujoče organe svoje silovitosti le brezpogojne hlapce!

Dr. Mihael Opeka se je kot deželni (sedaj višji) šolski nadzornik s svojim dejanji popolnoma diskvalificiral ter je dokazal, kakšen ne sme biti noben šolski nadzornik — tudi na bivšem Kranjskem! Učiteljstvo nima do njega nobenega zaupanja in se ne da več od njega nadzorovati! Ako pride Opeka še kam v šolo, pa se mu zgodi to, kar se edino mora zgoditi, da pojde učitelj iz učilnice! V dobi demokracije in samoodločbe vendar ne more nihče trpeti, da bi kdorkoli ob izvrševanju svojih službenih dolžnosti razbijal in lopotal z vrati, premetal uradne spise in sirovo grmel nad njim, kakor nad svojim brezpravnim in z verigami okovanim sužnjem, naposled pa ga še z vehementnim udarcem pobil — v cerkvi! Če je kdo hlapec — mi nismo več! In četudi abstrahujemo od strokovne usposobljenosti, vsaj toliko socialne izobrazbe smemo zahtevati od javnega funkcionarja, da sklepa iz položaja in razmer na posledice ter išče vzroka sedanosti in hipnosti v stvarnem stanju in v okolnosti preteklosti, ki so začetek in vir dejanju in utemeljujejo, oziroma opravičujejo dejanski stan! To je zahteva vsakega socialno obraženega, kulturnega človeka — to je torej tudi naša zahteva! Ta zahteva je toliko bolj opravičena, ker ne rabimo v sedanji dobi narodnega osvobojenja nikogar več, ki so ga dvignili na vodilno mesto našega kulturnega snovanja nizki instinkti sovražnikov, zatiralcev in zastrupljalcev javne morale in narodne kulture! Saj vendar nismo trpeli in umirali zato, da bi nas še dalje držale za grlo klešče preteklih dni! Staremu sistemu je odbila smrtna ura, nova doba naj spravi v kraj pokoja in pozabe one, ki še dandanes strašijo v njegovem imenu! Ako ni toliko vredna naša bodočnost, potem tudi mi te bodočnosti ne zaslužimo in moramo s protestom poudariti, da je velika doba dobila majhne ljudi. A mi nečemo, da bi preko našega trpljenja in poniževanja neovirano in nemoteno še nadalje gospodovali nad našo usodo trinogi, ki jim je podpisala nastavni

njegove umetniške reprodukcije, češ, tudi name kaže blede, suhi prst faliranega študenta!

Koliko je tistih, ki bi v spoštovanju in priznanju dvigali umetnika nad vsako diplomu priučenega socialnega stališča!

Cankar je svojo udobno eksistenco žrtvoval slovenski umetnosti. Tako jaka in silna je bila njegova umetniška narava, da je pozabil nase in se ves posvetil pisateljskemu poklicu, preden si je zagotovil košček vsakdanjega kruha. In da je daroval narodu samega sebe, je mogel to storiti samo zaradi tega, ker mu je tako velevala ljubezen do njega!

In kakor je gledal, cenil in tehtal vrednost življenja, tako je odgrinjal njegove vrline in napake, njegova kovarstva in lizunstva, njegovo hinavščino in samežljivost, njegovo pravo bistvo in resnično veljavo vsega hotenja in snovanja pred strmečimi očmi, ki takih besed prej in posled niso bile vajene gledati. Brezobzirnost Cankarjevega peresa je govor njegove močnatosti, ki izvira iz

LISTEK.

† IVAN CANKAR.

V noči od torca na sredo tega tedna je umrl v deželni bolnici v Ljubljani Ivan Cankar, pesnik, pisatelj in dramatik slovenski po milosti božji — kakor pravi običajna fraza. V tem primeru je ta fraza velika istina. Zavedamo se tega, zato pa nas je Cankarjeva smrt zadela z bridkostjo, ki se je polastila vsega naroda in ki je globlje in splošnejše izza smrti Gregorčičeve in Aškerčeve nismo čutili.

Od Erotike, Vinjet, Jakoba Rude, preko Hlapcev in Martina Kačurja, tja do Križa na gori in do Podob iz sanj se vije njegova težka, strma, trnjeva pot. Prehodil je to pot s samozavestjo, ki je bila lastna samo njemu in ki je ni zadušil v njem ioben vihar zunanega in notranjega sveta. Cankar je bil tako sam svoj, tako izrazita literarna osebnost, ustvarjajoč duh tolike privlačne, samovladne in

odporne sile, da mu enakega in podobnega ne poznamo v slovenski književnosti. Danes ga ni več med nami, in nikogar ni, ki bi mogel vsebinsko in oblikovno izpolniti praznino, kakršna se je odprla na našem kulturnem polju z njegovo smrtjo.

Njegova duša se je potopila do najnižjih globin človeškega trpljenja. Ni bilo bolesti, žali in jada, ki bi jih njegova duša ne sprejela vase kot dediščine vseh ponižanih, izkoriščanih in bednih, darovane njemu, kakor je bil blag in dober, mehak in usmiljen v svojem srcu! Kako hrumi mimo vsakdanjega, povprečnega sveta neopaženo veletok solzā bolečin in krvi muk, ki tone v njem široka plast človeštva! Cankarja je potegnil ta veletok s seboj! Plaval je tam, kjer so bili najhujši vrtinci. Brez strahu zaradi sebe samega in brez ozira na to, kaj se utegne zgoditi z njim, je sredi množice, v grozo strahot potopljene, sočutno srkal vase v polnih požirkih vse krivice in vse žalosti — na stežaj jim je bilo odprto njegovo srce —

ter jih je potem umetniško predelal in analiziral v svojih delih, ki so slika in prilika človeškega ponižanja, mučenja in umiranja! Cankar je bil glasnik trpečih in žalostnih, glasnik tistih, ki jih krivica in nasilje venčata s trnjevo krono!

Njegova duša se je dvignila do smelih višav človeškega razkošja in njegovih radosti. In ker je svetloba znanilka resnice, ker je upanje perutnica duha, ker je vera mozeg življenja, ker je ljubezen duša čednosti — je svetloba in upanje in vera in ljubezen kakor srebrna struna, ki drhteč in dvigajoč odmeva v rajskolepih glasovih, iz njegove duše izliti v plodove njegovega duha! Svetloba - resnica, upanje - perutnica, vera - mozeg, ljubezen - duša — vseobsežno je resnično življenje, ki ga vidiš pred seboj v nagoti in veličini, ko mu umetnikova roka potegne ves šareni nakit z obličja. In kakor se zrcali to živo življenje v Cankarjevi duši, tako nespačeno odseva iz njegovih umetnin. Nad njimi se križajo in zgražajo tisti, ki jih je strah tvorne sile

dekret krivična roka sovražnikov našega naroda!

Onim pa, ki so trpeli, ki so jih sile razmer in zloraba uradne in stanovske moči metale na stopnjo bednih, brezpravnih, ponižanih sužnjev ter so grenile njihovo žalostno in bolno življenje do obupne blaznosti, veljajo tolažilne in bodrilne besede: »Bog se ustavlja napuhjenim, ponižnim pa daje milost!« (I. Petr. 5, 5). »Bratje, stojte torej trdno in držite se izročil, ki ste se jih naučili ali po govorjenju ali po našem listu!« (II. Tes. 2, 14).

Zadoščenje.

Doba demokratizacije! Kdo je ne občuti — kdo se je ne veselil? Idimo v demokracijo preko tistih, ki je ne umejo ali se je boje!

Na razvalinah starega naj zraste novo! To naj nas ne spominja krute, brezsrčne preteklosti. Novo naj nam bo ideal, ki mu plavajmo v bratški slogi nasproti. Na tem potu nam ne sme biti v oviro niti kamenček stare razvaline. Vsi spomniti na staro krivico naj bodo izbrisani. Ali pa je to mogoče doseči? Je — treba le dobre volje in popolne zavedenosti, kaj hočemo in česa ne maramo. Preteklost naj nam bo le učiteljica, ki nam navaja zglede, iz katerih posamezno, kaj in zakaj tega nočemo!

Pod avstrijskim birokratičnim jarmom ni menda nobeden stan trpel toliko, kakor učiteljski, in to posebno na Kranjskem.

Posledica teh telesnih in duševnih muk pa je, da učiteljstvo umeva in se raduje nove dobe, ki nam je dala Jugoslavijo.

Demokratizem — ta beseda privablja solze veselja v oči trpina, ki sme odslej globlje dihati.

Zlata svoboda — Jugoslavija — pozdravljamo te!

Izpušči bolnika iz bolnice neozdravljene!

To bi ne bilo pravilno — prej ga ozdravi — in veselil se bo lepega, jasnega dne in toplega solnca — ker je zdrav.

In rane — ki nam jih je zadala doba, ko so nas preganjali lastni bratje v Avstriji?

Te rane so pregloboke, da bi nam nezacejlene dopustile pravo, srčno veselje v novi dobi. Krivica je pretrpka, da bi jo mogli pustiti ob strani. Ona vpije po maščevanju in zadoščenju!

Naše zahteve so tako upravičene, da tega ne more nihče oporekati. In kako je naše maščevanje? Ali ni vredno plemenitih src? Po krvi ne hrepenimo! S padcem sistema naj padejo tudi osebe. To in nič več nismo zahtevali in pri tej zahtevi ostanemo!

Ali bo slab gospodar boljše gospodaril na novem posestvu, kakor na starem? Vsak vaški pastir bo vedel, da ne. Stara navada — železna srjaka.

Utemeljitev naših zahtev je tako tehtna, da oblasti, ki imajo v rokah našo usodo in s tem usodo bodočnosti Jugoslavije, ne morejo teh vzrokov mirno potisniti v kot.

Padec nositelcev krivic je le posledica, povsem razumljiva naravna posledica — in naravnim potom mora biti posledica prehoda v novo, pravično dobo. To zahteva poštenost in pravičnost demokracije.

S padcem ustroja in njega predstavitev pa še ni zadeva rešena. Klic po zadoščenju s tem ni udušen.

Popraviti storjeno krivico, to je drugo delo nove dobe! Koliko učiteljev je bilo preganjanih in so trpeli krivico le za to, ker je padli sistem našel oporo v naših nadzornikih in voditeljih šolskih ob-

globokega življenjskega spoznanja in iz prepričanja, da hinavščina in lepotičje krmila nenravnost in sleparstvo na škodo morali in resnici. Cankarjeva umetnost je rešilni nož v roki znamenitega kirurga.

Njegova beseda je pesem, ki ji lepote in ubranosti ne morem označiti. Kakor bi šumel v njegovi duši neizčrpen studenec, segajoč s svojim izvorom do vseh tajnosti slovenske besede, do vseh njenih očarujočih skrivnosti in podrobnosti, ki se v neizmerni krasoti kažejo pred nami kakor grandiozna, nikoli izpraznjena zakladnica žive narodove govornice — tako veličastno in preprosto obenem, tako čarovito in božajoče govori Cankar-Orfej! In posebno takrat, kadar odkriva krasoto slovenske zemlje, mu zveni beseda-pesem kot kovano zlato. Ali bi mogel Cankar govoriti tako, ako bi z vsem svojim srcem, v ljubezni razplamenjenim, ne živel za svojo domovino? Vsak vzdih in vsako misel in vsako željo svojega srca je prelil v pesem, ki jo je daroval svoji zemlji v čast in po-

lasti, ki so vedoma in namenoma delali krivico.

Kolaj že večkrat imenovanih tovarišev naj omenimo še tov. J. Goriška, ki je bil prestavljen s Sv. Gore v Zapotok le zato, ker je šolska oblast hotela ustreči želji župnika Lovsina.

Kako je šolska oblast v tem slučaju spoštovala šolske zakone, nam povedo akti, ki jih imamo pred seboj. Sramotna dejanja jezijo na svetlo!

Tov. Gorišek se ina le svoji lastni energiji zanaša, da se ni izpomna nada njegovih preganjancev tako, kakor so si sami zeleli. Cesar sovražniki niso mogli doseči na prvi pritisk, to so hoteli dovrstiti s pomočjo prizvice in izpovednice. Šolska oblast je vedela za nuboje — toda po starem receptu — mora biti discipliniran učitelj. — Krivice pa naj uživa zasebi oblasti! Tov. Gorišek ni šel v zapotok. Na ukaz višje oblasti je bilo njegovo premesčenje izpremenjeno. Sedaj službuje v Lesah. Krivica iz izpremembo službenega kraja ni prav nič manjša. Upajmo, da dobe vsi naši preganjani učitelji popolno zadoščenje. O tem slučaju pa bomo se govorili, ker je vreden, da ga pozna vsak Slovan, da bo vedel, kaj so smeli nekateri ljudje v Avstriji početi z vednostjo oblasti.

Namesto, da bi šolska oblast podpirala mišje učiteljstvo pri tezanem delu, da bi moglo razviti vsestransko svoje sue v prid soli, pa ga je zaturala telesno in duševno.

Kaj znore učitelj s svojim resno začetim delom, to nam lanko potrdi ravnatelj Turk v Logatcu, ki je bil okr. šol. naob. v dobi, v kateri je (šol. l. 1911/12.) služboval tov. Gorišek v Adlesičih. Tamkajšnja zanemarjena šola je stela 149 vsakdanjih učenecov. Šola je enorazredna, in Gorišek je v enem šol. letu dosegel to, česar bi od nobenega učitelja ne mogli zahtevati!

In nagrada za delo? To so delili gospodje pac samo nekaterim. Tudi tov. Gorišek je vložil prošnjo za podporo za svoje delo, toda dež. šol. svet je odgovoril, da prošnji ne more ugoditi, ker dež. odbor ne privoli v to. Zato pa je dež. odbor drugemu učitelju dal na prošnjo 200 K in naknadno brez prošnje še 200 K. Taka je bila kranjska pravica!

Z lanca na lanec?

Medtem, ko se slovensko učiteljstvo iz idealizma peha po Narodnih Stražah, raznih pododborih Narodnega Sveta in različnih slavnostnih odsekih; medtem, ko izkusa podivjano mladež privesti nazaj na pravo pot; medtem, ko poučuje z boljše-vizmom prepojene mase na raznih shodih; medtem časom predejo gotovi ljudje lepo za varnim zapečkom vrvi, ki hočejo z njo zopet privezati to predržno učiteljstvo, ki se tudi upa govoriti o svobodi.

Ne da bi nas vprašali, se potezajo za centralizacijo srednjega in visokega, a za decentralizacijo ljudskega šolstva. To se sliši popolnoma nedolžno, delajo tudi popolnoma nedolžne obraze, da, še več, kajdi si s kadilci, kakor: »zahteva demokracije«, »demokraško šolstvo« ter mislijo: Učiteljski kalin jih bo v svojem glasilu premleval, potem požrl ter se — zadržnil v zanki.

Pa ne pojde več tako! Pod bivšo avstrijsko upravo je slovenski učitelj deloval v šestih deželah. Šest gospodarjev je vihtelo nad njim svoje germanske biče, šesterim se je moral klanjati in vse je preklinjal, akoravno je tudi slučajno mahal po njem z bičem kakšen c. kr. Slovenec. Razloček je bil le ta, da je germanski bič v slovenski roki še hujše bičal. Kaj ne, Šusteršič?

nos! Do kulminacije se je pospela njegova ustvarjajoča umetniška sila v Podobah iz sanj, kakor da mu je slutnja udarjala na srce, da mora v poslednjem svojem velikem delu povedati vse, kar misli in čuti o bodočnosti naroda, ki mu je podaril to svoje ljube življenje in to svojo lepo, globoko dušo!

In on je bil tudi naš, ker je bil vseh tistih, ki so z verigami na rokah in z ljubeznijo v srcu goreli za ideale resnice, pravice in svobode, pa so bili krivično sojeni in suvani pod stopala ošabnih, brezdušnih krvososov! Tudi Cankarja so vlačili po ječah in barakah, a njegove umetnosti, ki jo nosi popolnost in sila preko gomile v daljave bodočih vekov in preko mej ožje domovine med ves kulturni svet, ni zatrl nihče in je nihče ne zatre! Samo tisto življenje živi vekomaj v lepoti in slavi, ki se lepo in slavno popenja v lirano umetnosti od zemlje do neba! Cankar-umetnik, danes mrlič, je postavil samega sebe na mesto, kjer stoje naši prvi in največji možje! In tam ostane!

E. Gangl.

V obmejnih pokrajinah je bila posest slovenskega učitelja le vaska šola. Ako se je priboril do trga, je bil to že velik uspeh. Po mestnih solan si pa zaman iskal slovenskega učitelja z narodnim prepričanjem. Kateri slovenski učitelj je hotel priti na mestno šolo, je moral postati poturica. Hvala Bogu, pri nas na Stajerskem jih lahko prestejemo na prste, in še ti večinoma niso postali mestni učitelji navzlic svojemu hajlanju. Koliko poznani učiteljev, ki so šolali svoje otroke po mestih! Po pet in še več otrok je studiralo, oče in mati sta pa doma stradala. In napisal je prošnjo za kakšno učiteljsko službo v kakšnem večjem mestu ali v njegovi bližini. Iako je bil v hiši revolver v osebi kaksnega nemškega mogotca. »Ako nam obljubite to in to, pa dobite mesto!« tako se je glasila beseda nasilneževa. V 99 izmed 100 slučajev je rodovinski oče odklonil. Slava tem junakom!

Dobili smo zedinjeno Jugoslavijo s centralnim parlamentom in vlado. Z veseljem jo je pozdravilo slovensko učiteljstvo, misleč, sedaj so padle verige tudi za nas. Svobodno si boš iskal službe po naši širni domovini. Le sposobnost in starost bosta merodajni pri oddaji boljših mest. Ako si boš želel na bivše Kranjsko ali v solčno Primorje, ne bo treba celih diplomatičnih pogajanj med deželnimi šolskimi sveti. Ako boš imel sine visokošolce, prosto ti bo prositi za službo v Zagrebu ali Beogradu, in ako bo tvoj hrvatski ali srbski tovariš hotel za sinom, študirajočim bodočo ljubljansko tehniko, kdo mu bo branil, ako je potrebno kvalificiran? In naša primorska mesta z navtičnimi akademijami! Ali bodo učitelji le enega jugoslovenskega plemena smeli tako srečni biti in službovati v našem skupnem Primorju?

Po željah gotovih »demokraških« krogov bi moral biti slovenski učitelj zopet privezan na Slovenskem, hrvatski na Hrvatskem, dalmatinski na Dalmatinskem i. t. d.

Tem ljudem moramo vedno in vedno klicati v spomin, da je naša Zaveza vedno zahtevala državno šolo. Naša ljudska šola ima biti državna jugoslovenska in njeno učiteljstvo boji podrejeno državnemu naučnemu ministrstvu! Pri oddaji mest se mora upoštevati edino-le sposobnost, jezikovna kvalifikacija in starost. Edino to bo prava demokracija, vse drugo je zanka za kaline!

Z-v.

Delo našega učiteljstva za Jugoslovanstvo.

Radoslav Knaflič.

(Dalje.)

Izpis iz zapisnika z dne 20. XII. 1917.

5. Sodelovanje učiteljstva na Dobju na razvoju in vzdrževanju slovenske, oziroma nemške književnosti v koledarskem letu 1917.

Zapisniku je priloženo pismeno poročilo Radoslava Knafliča, ki izvaja sledeče:

Že tri leta trajajoča strašna svetovna vojna je pokazala, da je učiteljstvo važen činitelj države. Eden njegov del služi državi kot oborožena moč; drugi, in sicer večji del pa sodeluje v odlični meri v vseh možnih panogah vojne, n. pr. v vojni oskrbi, aprovizacijskih poslih itd.

Če je učiteljstvo med vojno važen činitelj za državo, je ono toliko važnejši činitelj pred vojno, med vojno in po vojni za narodovo kulturo ne samo po svojem uradnem poklicu v šoli, temveč tudi s svojim delovanjem izven šole, saj se je ta stal ustanovil in organizoval zato, da bi dal narodovi izobrazbi prvo podlago.* Z vsjo pravico sme torej narod obračati svojo pozornost na njegovo mišljenje in delovanje v šoli ter zunaj nje.

Ne spuščajoč se v podrobno razmotrivanje učiteljskega delovanja izven šole, hočem v svoji razpravi le konstatovati, da sodeluje učiteljstvo obojega spola kot kulturni činitelj slovenskega naroda pri razvoju in vzdrževanju njegove književnosti.

Moč in kultura naroda se meri po njegovi književnosti. Književnost je odvisna od broja njenih proizvajalcev in odjemalcev. Čim večji je broj odjemalcev, tem večje prihaja proizvajanje ali produkcija književnosti.

Oziraje se na veljepomemben napis na Delfijskem oraklu: »Spoznavaj samega sebe!« bi bilo jako poučno zvedeti statistiko, ki bi kazala slovenskemu narodu, v koliki meri v odstotkih sodeluje slovensko učiteljstvo pri njegovi, oziroma tuji književnosti kot odjemalec. Taka statistika bi bila obenem zrcalo njegove dejanske narodne zavednosti. Dejanjska narodna zavednost zaostaja neredko za idealno.

* A ne zato, da bi podpiral vojno, morijo slovoštva! Opomba pisateljeva.

Prečestokrat se kdo povzdiguje s svojo zavednostjo v besedah, ako pa se analizirajo njegova dejanja, se najde, da so bile to le manjvredne besede, lupine brez jedra.

Ker taka statistika doslej javno še ni bila obdelana, bi bilo potrebno jo sestaviti za ves Kozjanski okraj, naj spoznamo najprej samega sebe, naj stojimo v pravi luči pred svoj narod, predvsem jo je treba sestaviti za vsako šolo posebe ter je ovekovečiti v šolski kroniki. V ta namen se za leto 1917 konstatuje za Dobje sledeča statistika:

1. Nadučitelj R. K. je imel naročenih slovenskih knjig in časopisov za K 98.60. Ker ni imel nobenega časopisa, oziroma knjige neslovenske narodnosti naročene, je prispeval z ozirom na naročnino 98 K 60 v v prid slovenske književnosti 100 %.

2. Učitelj S. J., mobilizovan. Njegovo sodelovanje v tem letu ni znano.

3. Učiteljica B. A. je izdala naročnine 71 K 10 v, toda v prid slovenski književnosti le 37 K 50 v ali 52 %, dočim je 33 K 60 v ali 48 % naklonila nemški književnosti.

4. Učiteljica P. Fr. je od svojega, književnosti naklonjenega zneska 63 K 60 v koristila nemški književnosti z zneskom 51 K ali 81 %, a slovenski le z zneskom 12 K ali 19 %.

Ker reklamuje slovenski narod svoje učiteljstvo za sebe, je jasno, da je v teh izdanih zneskih izgubila slovenska književnost 48, oziroma celo 81 %, kar znači občutno škodo, ki bi postala uprav veličanska, ako bi na vseh slovenskih narodnih šolah vladalo takšno ali podobno razmerje.

Kar se tiče podpiranja slovenskih kulturnih zavodov od strani teh učnih oseb, so prispevale one raznim društvom, dijaškim kuhinjam in visokošolcem v Pragi, na Dunaju in v Gradcu po 25, 20 in 14 K. Ker niso podpirale nobenega kulturnega zavoda tuje narodnosti, so podpirale kulturne zavode svojega naroda s 100 %.

Ta statistika naj vodi do spoznanja, da naj tudi v dejanjih spadamo k svojemu narodu.* Vse za kulturo svojega naroda!

V Jugoslaviji bode naloga vsakega šolskega vodje, sestaviti koncem koledarskega leta na podlagi določene tiskovine podobno statistiko o sodelovanju učiteljstva svoje šole pri kulturi Jugoslovanstva, jo zapisati v šolsko kroniko ter jo predložiti okrajnemu šolskemu nadzorniku, ki sestavi takšno statistiko za ves okraj. Vsi okraj skupaj bodo nudili vladi in narodu celokupno statistično sliko o delu vsega učiteljstva za narod.* Bilo bi umestno, v službeno razpredelnico sprejeti predalec »Mera sodelovanja pri kulturi Jugoslovanstva«.

Zaveza jugoslovenskih učiteljskih društev blagovolji v tej zadevi staviti vladi primeren predlog.

Izpis iz zapisnika z dne 16. X. 1918.

VIII. Opombe šolskega vodstva.

15. V trenutku teh dni se pripravljajo veliki politički dogodki svetovnega pomena. Stari okovi razpadajo, narodi ustajajo k novemu življenju. Slovenci postajamo, skupno s Hrvati in Srbi združeni v samostalno državo Jugoslavijo, neodvisen narod. Gotovo se bo temu primerno preustrojilo tudi šolstvo. Čutim se dolžnega opozoriti cenjene sotrudnice, da se moramo na ta prehod dostojno pripraviti ter vse svoje delovanje v šoli in zunaj nje spraviti v soglasje s prihodom Jugoslavije. V ta namen se naj blagovolji:

1. v vseh razredih otroke poučiti, da smo Slovenci Jugoslovani iz sledečih razlogov:

a) ker govorimo slovensko narečje, ki je del jugoslovenskega jezika,

b) ker sta nam oče in mati kot Slovenca Jugoslovani,

c) ker sta tudi naš stari oče (ded) in naša stari mati (babica) govorila ta jezik ter sta bila tudi onadva Jugoslovani,

d) ker so tudi naši pradedje in naše prababice bili Jugoslovani,

e) ker so v naših krajih že v starih časih živeli stari Slovani,

f) ker so vso našo današnjo zemljo obdelovali že v starih časih stari Slovani,

g) ker so dali oni našim krajem, vsem, trgom in mestom slovenska imena, n. pr. Dobje, Ravno, Lešje, Završe, Št. Jur, Planina, Celje itd.,

h) istotako so dali oni našim potokom, rekam, jezerom, hribom, goram in planinam slovenska imena; n. pr. Gračnica, Savinja, Bokor, Voluš itd.,

i) dandanes torej nima na naši zemlji nihče drugi pravice gospodovati, nego samo mi Jugoslovani,

* V letu 1918 se je to razmerje izboljšalo v prid slovenske kulture. Statistika je poodčitovana v šolski kroniki. Opomba pisateljeva.